

רשותה של האשה לענין גיטין*

הרב דוד ביגמן

א. מבוא

מטרת מאמר זה היא לנתח את סוגיית הגמרא בדף עז עמוד ב במסכת גיטין. סוגיה זו היא למעשה הסוגיה הראשונה של הפרק¹. הנושא המרכזי של הסוגיה הוא דברי המשנה:

הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי
זו מגורשת זרקו לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא
עמה במטה אינה מגורשת לתוך חיקה או לתוך קלתה
הרי זו מגורשת

(פרק ח, משנה א)

מה היחס בין האשה לחצרה? בכדי לדון בשאלה זו, בתחילה נביא סקירה קצרה בנושא קנין חצר, לאחר מכן נראה את מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא לגבי מקורו של דין זה. אחר כך ננתח את סוגייתנו ונבחן את המבנה הראשוני של הסוגיה ולבסוף נבחן את ההוספות של עורכי הסוגיה ואת היחס ביניהם.

ב. חצר מדין יד או חצר מדין שליחות?

ידועה המחלוקת בתלמוד הבבלי ביחס לדינו של קנין חצר האם קנין חצר נלמד מיד (חצר מדין יד) או נלמד משליחות (חצר מדין שליחות). אולם אם נעמיק מעט יותר, נגלה שהלימוד לקנין חצר משליחות הינו לימוד מאוחר ואינו מובא כמימרא של אמורא ידוע אלא זו כנראה סברא שנוצרה מאוחר בשלבי עריכת התלמוד. (המקור לסברא זו היא ככל הנראה המימרא של רב אשי בבא מציעא דף יב ע"א "אלא אמר רב אשי חצר איתרבאי משום יד, ולא גרעה משליחות"). הסוגיה בבבא מציעא מבקשת ללמוד את דיני הקנאת גט מחצר, אך בסופה של

* מאמר זה עובד ונערך ע"י אמיתי אחימן מתוך סיכום שיעוריו של הרב ביגמן.

¹ הסוגיה הראשונה מאוחרת יותר ועוסקת בנושא פחות יסודי מסוגייתנו, ובמדה רבה היא בנויה על סוגיתנו.

הסוגיה נדחה לימוד זה. לעומת הלימוד של חצר מדין שליחות הלימוד של חצר מיד הנו ממקורות קדומים ומופיע בירושלמי בריש המסכת כמחלוקת בין שני בעלי מדרש ההלכה ר' ישמעאל ור' עקיבא. ממבט ראשון מחלוקת התנאים אינה נראית כמחלוקת משמעותית בנושא כי אם מחלוקת לגבי מקור הלימוד, אולם במבט מעמיק יותר כפי שיובא בהמשך המאמר, מתברר שמחלוקת זו התפתחה וקבלה משמעות עקרונית. וכך לשון המחלוקת בירושלמי:

וכתב ונתן בידה אין לי אלא בידה בגינתה בחצירה
מניין תייל ונתן ונתן עד כדון כרבי ישמעאל כרבי עקיבה
תני רבי ישמעאל ויקח את כל ארצו מידו ועד ארץ וכי
מידו לקח אלא מהו מידו מרשותו.

(גיטין פ"ח ה"א)

לשיטת ר' ישמעאל הדין נלמד מהקשרה של המלה יד במקרא. השמוש המקראי במלה יד אינו מציין אך ורק יד ממש אלא לעיתים משמעותו היא רשות המבטאת שליטה. דוגמא לכך מצאנו בבמדבר כ"א: כ"ו: "ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון" בפסוק זה משמעותה של המלה ידו אינה ידו ממש אלא רשותו ובדומה לכך לדעת ר' ישמעאל גם בדיני גט הכוונה במלה "ידה" אצל האשה, היא שהגט צריך להגיע לרשותה של האשה.

לשיטת ר' עקיבא² הלימוד מתבסס על שתי מילים כאשר אחת מרחיבה את אפשרויות הנתניה והשניה באה לסייג אותה במעט. ונתן – הבעל יכול לתת את הגט לכל מקום. וכנגדה בידה – מצמצם רק למקומות השייכים לאשה כמו ידה. מלימוד זה יוצא שר' עקיבא יוצר הרחבה טכנית של המושג "יד", מעין "ידא אריכתא".

² לשיטה זו יש עד נוסח מקביל בספרי:

בידה, אין לי אלא בידה מנין לרבות גגה חצרה וחורבתה תלמוד לומר ונתן מכל מקום, אם כן למה נאמר בידה מה ידה מיוחדת שהיא רשותה כך כל דבר שהוא רשותה. (ספרי כי תצא).

ג. המבנה הראשוני של הסוגיה.

נפתח בהצגת הסוגיה הגולמית לפני הטיפול של סתמא דש"ס.

משנה: הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת.
אמר עולא: והוא, שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה.
ר' אושעיא אמר: אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי, היא בציפורי וחצרה
בטבריא – מגורשי.
ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו, הוה קיימא בחצר, אזל גיטא נפל בפיסלא;
אמר רב יוסף: חזינן, אי הוה ארבע אמות על ארבע אמות – פלג ליה רשותא
לנפשיה, ואי לא – חדא רשותא היא.

ניתוח ראשוני וסיווג שיטות האמוראים בסוגיה

מניתוח ראשוני של הסוגיה עולה שקיימות שלוש שיטות לשאלת היחס בין
האשה לחצרה.

שיטת המשנה: האשה צריכה להמצא בתוך החצר.

שיטת עולא: האשה צריכה להמצא בקרבת החצר.³

שיטה ר' אושעיא: החצר משמשת כעת גורם עצמאי ואינה קשורה כלל למקום
האשה.

השיטה הראשונה והשניה קרובות מבחינה רעיונית שתיהן דורשות את מיקום
האשה בקרבת החצר, משום שהחצר היא הרחבה של ידה, צריך להיות ברור
שהגט נזרק לאשה, ורק כך יוכל החצר לתפוס את הגט בשביל האשה. לעומתם
השיטה השלישית רואה את החצר⁴ כגורם עצמאי היכול לזכות לאשה בגט גם
אם זה לא נזרק לאשה, כיון שהחצר לפי התפיסה הזו אינה הרחבה של ידה אלא
תחליף לאשה.

הקשר בין שיטות התנאים והאמוראים: נראה שיש קשר בין המחלוקת המוצגת
לעיל לשיטות הלימוד השונות בין התנאים. נראה כי עולא והמשנה ממשיכים

³ מצינו סוגיה בבבא מציעא יא ע"א, המקבילה לסוגייתנו ושם מופיעה מימרה זהה בשם עולא. לא
ברור היכן נאמרו דבריו לראשונה, אך שאלה זו אינה משנה לענייננו. מעניין לראות כי יש מהלך
מקביל בסוגיה שם לסוגייתנו.

⁴ בתנאי שהיא בעלות האשה, שכן דרישה זו משתמעת בברור הן מלשון המשנה והן מלשון
האמוראים.

את שיטתו של ר' עקיבא המרחיב את יד האשה לתחום הנחשב כידה לענין תפיסת הגט. הדרישה לכך שהאשה תעמוד ליד חצרה מובנת שכן צריך להיות ברור שהגט נזרק לאשה, דבר הכרחי על מנת שהחצר תחשב כהרחבה של ידה ותתפוס עבורה את הגט, וכך יתקיים הלימוד של 'ונתן בידה'. ואילו ר' אושעיא ממשיך את שיטת ר' ישמעאל שידה זו רשותה וכשם שסיחון לא עמד ליד ארצו בשעה שנכבשה ממנו ובכל זאת ארצו נקראת רשותו, כך האשה למרות שאינה עומדת ליד החצר שלה בשעת קבלת הגט החצר זוכה לה מעצם היותה רשותה. כתוצאה מכך מתקיים הלימוד 'ונתן בידה' ויש נתינה מספקת בכדי לעשות מעשה גירושין מצד הבעל. גם אם אין כאן השפעה ישירה של מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל על המחלוקת בין המשנה, עולא ור' אושעיא, בולט כי דבריהם קרובים.

שיטתו של רב יוסף מורכבת מעט יותר, לכן ראשית נסביר את המקרה ואת פסיקתו.

תיאור המקרה – אדם זרק גט לאשתו שעמדה בתוך חצרה, והגט נפל בסופו של דבר על הפיסלא⁵.

פסיקתו של רב יוסף – אם הפיסלא גדולה מד' אמות על ד' אמות וכתוצאה מכך נוצרת מעין רשות נפרדת, היא אינה מגורשת, ואם לאו - מגורשת, מפני שהפיסלא מהווה חלק אינטגרלי מהחצר. ההסבר הפשוט לפסיקה הוא - שרב יוסף בפסיקתו מתמקד בנושא איכות הנתינה. חידושו של רב יוסף הוא, שאם לא היה מעשה נתינה ברור כדוגמת מסירת הגט לידה של האשה, ישנו צורך בגורם חדש שיבהיר שמעשה הבעל הוא מעשה גירושין. הגורם החדש יהיה מעשה נתינה שבו יהיה ברור מבחינה חזותית שנתנה זו היא לאשה בלבד⁶. במקרה שלנו, אם הפיסלא גדולה מד' אמות על ד' אמות היא **נראית** כרשות נפרדת וכתוצאה מכך זריקת הגט של הבעל לא נראית כמעשה נתינה לאשה. במקרה שבו הפיסלא קטנה מ' אמות על ד' אמות היא **אינה נראית** כמקום בפני עצמו ולכן זריקת הגט נראית כמעשה נתינה לאשה והגט כשר.

⁵ הראשונים נחלקו האם ה'פיסלא' היא חתיכת עץ הנמצאת בחצר או חלק מחובר לכותל.

⁶ ניתן להסביר את רב יוסף בדומה לרב חסדא בדף ע"א, כפי שמובא במאמרו של הרב בנימין הולצמן בעלון זה במימרא החמישית.

לאור הסבר זה ניתן לזהות כי שיטת המשנה עומדת ביסוד שיטתו של רב יוסף⁷.

ד. מגמת הסתמא דש"ס

הסתמא דש"ס בחרה לפרש את מחלוקת האמוראים בצורה אחרת, היא לא שינתה את דברי עולא, אך בהסברה לדברי רבי אושעיא הכניסה גורם חדש.

אמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה.
ר' אושעיא אמר אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי
היא בציפורי וחצרה בטבריא, מגורשת.
והא היא בתוך ביתה ובתוך חצרה קתני! הי"ק: והיא
כמי שבתוך ביתה, והיא כמי שבתוך חצרה, דכיון דחצר
משתמרת לדעתה היא - מתגרשת. לימא בהא קמיפלגי,
דמר סבר: חצר משום ידה אתרבאי, ומר סבר: חצר
משום שליחות אתרבאי! לא, דכולי עלמא - חצר משום
ידה איתרבאי, מר סבר: כידה, מה ידה בסמוכה, אף
חצרה בסמוכה; ואידך! אי מה ידה בדבוקה, אף חצרה
בדבוקה! אלא כידה, מה ידה משתמרת לדעתה, אף
חצרה המשתמרת לדעתה, לאפוקי חצרה המשתמרת
שלא לדעתה.

לכאורה קושיית הגמרא היא על עולא ור' אושעיא כאחד. הקושיא היא שההסבר של שניהם אינו הולם את לשון המשנה **בתוך חצרה**. ההסבר החדש שנותנת הגמרא לדברי רבי אושעיא משנה את דבריו לחלוטין. בעוד שעיקר הדיון במשנה ובדברי האמוראים היה בנושא נתינת הבעל, האם היא נתינה מספקת, ורבי אושעיא רק הרחיב את דין הנתינה וקבע שרכושה של האשה יכול לשמש כידה גם אם היא לא נמצאת שם בפועל, מסבה הגמרא את הדיון לשאלה באיזה חצר (בלשון הגמרא חצר המשתמרת) יכולה האשה לקבל את הגט. הגמרא כעת עושה אבחנה בין חצר המשתמרת לדעתה לחצר שאינה משתמרת לדעתה. **אבחנה זו כבר אינה עוסקת בנושא נתינת הגט אלא יוצרת גורם חדש - גורם קנייני**. מעתה

⁷ פסיקה זו היא גם פסיקה חריגה בכך שהיא מתנגדת למגמת האמוראים האחרים המרחיבים את דין המשנה.

מוטל על האשה לא רק לקבל את הגט אלא גם לקנותו. יש לשים לב לטענה ששמו עורכי הסוגיה בפי ר' אושעיא כנגד עולא: "...אי מה ידה בדבוקה אף חצרה בדבוקה!" הרושם שנוצר מטענה זו הוא שדבריו של עולא הם דחוקים ואינם מתקבלים על הדעת. שתי התוספות שראינו: (1) הוספת המושג הקנייני של "חצר המשתמרת לדעת" (2) הפיכת דברי עולא לדחוקים, מצביעים על כך שלכאורה, מגמת הסוגיה היא לפסוק כר' אושעיא⁸ על פי הפרשנות החדשה. פרוש זה מתאים ככל הנראה למגמה המרכזית של עורכי הסוגיות בתלמוד הבבלי במסכת גיטין והיא ליצור את המושג 'קנין בגט'. נראה כי הצורך של הסתמא דש"ס להסביר את תהליך הגירושין כ"קנין", הוא על מנת שהגט יהיה שייך לאשה, דהיינו המגמה של עורכי הסוגיה היא ליצור מצב שבו הגט יהיה שייך לאשה מבחינה משפטית, על ידי הסבר דומה למעברי בעלות⁹. המשך מגמה זו נמצא אף בהתייחסותם של עורכי הסוגיה לדברי רב יוסף:

ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו, הוה קיימא בחצר, אזל גיטא נפל בפיסלא; אמר רב יוסף: הזינן, אי הויה ארבע אמות על ארבע אמות - פלג ליה רשותא לנפשיה, ואי לא - חדא רשותא היא.

במאי עסקינן? אילימא בחצר דידה, כי הוי די אמות מאי הוי? אלא בחצר דידיה, כי לא הוי ארבע אמות מאי הוי? לא צריכא דאושלה מקום, דחד מקום מושלי אינש, תרי מקומות לא מושלי אינשי. ולא אמרן אלא דלא גבוה עשרה, אבל גבוה עשרה - אע"ג דלא הוי ארבע אמות. ולא אמרן אלא דלית שם לוי, אבל אית ליה שם לוי, אע"ג דלא גבוה עשרה ואע"ג דלא הוי ארבע אמות.

⁸ כך גם הבין הר"ף (על אתר) אך בסופו של דבר פסק כעולא בגלל סוגיה אחרת בבבא-מציעא המסבירה אף את דינו של עולא באופן קנייני.

⁹ בענין קנין בגט ראה את "קצות החושן" סימן ר' סעיף ב', וגם הערה 13 במאמרו של הרב בנימין הולצמן בעלון זה.

בעלי הסתמא, מסבירים כעת את פסיקת רב יוסף כך שתוכל לעמוד בפרמטרים של קנין חצר. הם אינם יכולים לקבל את ההסבר הקודם מכיון שלשיטתם לגודלה של הפיסלא אין משמעות, כיון שהיא תמיד תשאר חלק מהחצר מבחינה קניינית, וכתוצאה מכך תמיד יהיה כאן מעשה קנין, ולכן חילוקו החזותי של רב יוסף מאבד את משמעותו. עורכי הסוגיה עושים כעת אוקימתא חדשה למקרה ומעמידים אותו בחצר הבעל ומוסיפים כלל חדש שאדם משאיל אך ורק מקום אחד לחברו ולא שני מקומות. המקרה החדש הוא שהבעל השאיל חלק מחצרו לאשה ובחלק זה היתה הפיסלא והגט נפל על הפיסלא. כעת מקבל חילוקו של רב יוסף את משמעותו החדשה מכיון שאם המקום הוא מעל ד' על ד' אמות הוא נחשב מקום בפני עצמו, ובנוסף לכך ידוע שאדם משאיל מקום אחד ואינו משאיל שני מקומות, ולפי זה הפיסלא אינה ברשותה של האשה ולכן אין כאן מעשה קנין. אך אם הפיסלא קטנה מד' אמות על ד' אמות היא אינה נחשבת רשות בפני עצמה ולכן היא מהווה חלק אינטגרלי מהשדה שהשאיל הבעל, ועל כן היא נחשבת רשותה של האשה ויכולה לקנות את הגט. שוב אנו רואים את הניסיון של הסתמא דש"ס, להסביר את הענין על ידי המושגים הקנייניים, ולדחות על ידי כך את ההסבר החזותי.

ה. סיכום

פתחנו את המאמר בכך שראינו כיצד התנאים מרחיבים את "ידה" של האשה המוזכר בפסוקים, ויוצרים את המושג של רשותה של האשה המשמשת כידה. לאחר מכן הצגנו שלוש שיטות (המשנה, עולא ור' אושעיא) המגדירות את רשות האשה בצורה שונה: המשנה ועולא - דרשו את נוכחות האשה על מנת שיהיה ברור מבחינה חזותית שהגט הגיע לאשה. לעומתם ר' אושעיא סבר כי רשותה של האשה תופסת את הגט בשבילה, ולכן אין צורך בנוכחותה. לבסוף ראינו כיצד עורכי הסוגיה דחו את פשט דברי המשנה והאמוראים ודרשו מעשה קנין, שבו האשה תקנה את הגט. על פי הדברים שהצגנו לעיל עולה כי העיקרון הבסיסי של גירושין היה נתינת הגט לאשה, אך בסוף תקופת האמוראים הפך להיות הקנאת הגט לאשה. דהיינו, במקום שהבעל יתן את הגט לאשה ובזה יגרשה, האשה צריכה לקנות את הגט על מנת שתהיה מגורשת. נראה כי מגמה כללית זו, הבאה לידי ביטוי בסוגיה הנדונה במאמר זה (ובסוגיות אחרות), נוצרה על מנת לשייך את הגט לאשה מבחינה משפטית. ניתן לומר, כי הצורך הגדול להשתמש במינוח קנייני, נוצר מכיוון שהסתמא הבינה את ענין קבלת הגט בצורה משפטית, ולא

רשותה של האשה לענין גיטין

פיזית. כלומר, לפי הסתמא על מנת שתהיה "קבלה" של הגט יש צורך שתהיה לאשה בעלות עליו, וממילא הניסוח המתאים ביותר הוא הניסוח הקנייני.